

Prilog za životopis učitelja Martina Vlahovića

IVICA ZVONAR

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za povijesne znanosti
Strossmayerov trg 2
HR – 10000 Zagreb
zvonar@hazu.hr

Stručni rad

Professional paper

Primljeno/Received: 1.03.2017.

Prihvaćeno/Accepted: 23.09.2017.

Autor je u radu, na temelju trenutno malobrojnih i teško dostupnih izvora te sekundarne literature, fragmentarno prikazao život i rad učitelja Martina Vlahovića, koji je djelovao u raznim mjestima na širem podravskom i bilogorskom prostoru u razdoblju od sredine 20-ih do 60-ih godina 20. stoljeća. Njegovo je djelovanje danas malo poznato izvan sredine u kojoj je živio. Vrijednost Vlahovićeve učiteljskoga rada ogledala se prvenstveno u odgoju i obrazovanju učenika u počecima njihovoga školovanja, te pozitivnim nastojanjima na kulturnom i širem društvenom planu sredine u kojoj je boravio.

Ključne riječi: Martin Vlahović, učitelj, prosvjetni rad, 20. stoljeće

Uvod

Mnogi su učitelji i učiteljice svojim djelovanjem zaslužni za odgoj generacija učenika, i za razvoj školstva na hrvatskom prostoru. Njihov je život i rad nerijetko malo poznat izvan sredine u kojoj su djelovali, a sačuvani su izvori za pojedine osobe često malobrojni i teško dostupni. Treba napomenuti da je tek nekima posvećena odgovarajuća enciklopedijska natuknica, odnosno poneki prilog u časopisu ili rjeđe monografija. U tom se kontekstu može uočiti da postoji niz stručnih i znanstvenih radova o povijesti školstva pojedinih sredina u Hrvatskoj (npr. Virja, Visa, Šarengrada, Petrinje, Rasinje i dr.), a u njima nailazimo na korisne podatke o djelovanju pojedinih učitelja.¹ Također, niz korisnih podataka o toj tematici može se

pronaći na stranicama raznih stručnih časopisa.² U ovoj prigodi, iz historiografske perspektive koja je primarna u

1 Na ovome mjestu ne treba navoditi detaljnu bibliografiju o toj problematici, jer to i izlazi iz okvira ovoga rada, koji se prvenstveno iz historiografske perspektive bavi životom i djelovanjem učitelja Martina Vlahovića. Unatoč tome, valja kratko spomenuti neke od naslova koji donose vrijedne podatke, te upućuju na mnoge korisne izvore i literaturu za detaljnije istraživanje životopisa pojedinih učitelja. Zsigurmo najopsežnije sintetsko djelo o povijesti školstva na hrvatskom prostoru je u jedanaest svezaka priredio Antun Cuvaj. Usp. Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas*, Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 1910.–1913. Također, nešto opširniji prikaz o povijesti školstva na hrvatskom prostoru, ali izrazito ideološki obojen, donosi se u djelu *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (ur. Dragutin

FRANKOVIĆ), Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958. Svakako treba ovdje spomeniti i knjigu autorica Štefka BATINIĆ – Sonja GAČINA ŠKALAMERA, *Učiteljice i učitelji u Hrvatskoj 1849.–2009.*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2009. Također, usp. Stjepan SRŠAN, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine.*, Osijek: Državni arhiv, 2009. Jednu od najnovijih studija o spomenutoj tematici je napisao D. Župan. Usp. Dinko ŽUPAN, *Mentalni korzet: spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868.–1918.)*, Osijek – Slavonski Brod: Učiteljski fakultet, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2013. Pored toga, vrijedne priloge za povijest školstva na širem prostoru sjeverne Hrvatske napisala je Suzana Jagić. Npr. usp. Suzana JAGIĆ, „Društveno – gospodarski razvoj Ivanca od 1918. do 1941. godine”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 22/2011., str. 13–65; *Ista*, Utjecaj gospodarstva na polaženje škola u kotaru Ivanec od 1639. do 1918. godine, *Historia Varasdiensis: časopis za varaždinsku povijesnicu*, br. 1/2011., str. 115–144; *Ista*, Izvannastavni i izvanškolski rad učitelja u regiji Hrvatskog zagorja (1918.–1939.), *Historijski zbornik*, 67/2014., br. 1, str. 175–194; *Ista*, Učiteljstvo kotara Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. godine, *RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest*, Vol. 40/2008., str. 175–187. O nekim drugim korisnim priložima za povijest školstva u Hrvatskoj vidi npr. knjižnični katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

2 Podatke o pojedinim časopisima može se naći u bibliografiji koju donose djela spomenuta u prethodnoj bilješci.

pisanju ovoga rada, upućujemo na onoj osnovnoj informativnoj razini tek na *Nastavni vjesnik*³ te novije časopise *Anali za povijest odgoja*⁴ i *Povijest u nastavi*.⁵

Među vrijedne, ali javnosti slabo poznate učitelje spada i Martin Vlahović. On nije pisao udžbenike, nije objavljivao zapažene znanstvene rasprave i knjige, ali je dugi niz godina predano kao učitelj u raznim mjestima u podravskom i bilogorskom kraju radio s učenicima u prvim, formativnim godinama njihovoga školovanja. Pored toga, nastojao je djelom i primjerom pozitivno utjecati na život sredine u kojoj je živio i radio. Već je takvim angažmanom zavrijedio ovaj prilog koji je svojevrsni spomen na jednu marljivu i zanimljivu osobu. Stoga, u širem smislu, ovaj se bi se članak trebao ponajprije promatrati i kao mali prinos za svojevrsni leksikon učitelja koji su djelovali na širem prostoru sjeverne Hrvatske.⁶

Život i djelovanje: kratki fragmentarni prikaz

U Šemovcima se 30. rujna 1903. godine rodio Martin Vlahović. Obitelj, otac Janko i majka Roza rođ. Hasan, živjela je na kućnom broju 167. Otac je bio željezničarski stražar, a majka domaćica. Martina je po rođenju krstio virovski kapelan Martin Kožar. Osnovnu školu je polazio u rodnom mjestu (1. listopada 1910. – 30. rujna 1914.), a višu pučku školu realnoga smjera u Virju od 5. do 8. razreda (šk. g. 1915./1916. – 1918./1919.). Od 1919. do 1923. godine pohađa od I. do IV. tečaja Kraljevsku mušku učiteljsku školu u Čakovcu, gdje je 26. lipnja 1923. dobio „svjedodžbu zrelosti“. Praktični učiteljski ispit za stalno namještenje pred ispitnim povjerenstvom za učiteljsku službu u nižim pučkim školama položio je 6. veljače

1926. u Križevcima. Martin Vlahović bio je oslobođen vojne službe.⁷

U osnovnoj školi u Većeslavcu (12. rujna – 22. listopada 1923.) i u osnovnoj školi Vrtlinska (16. listopada – 4. prosinca 1923.) Martin Vlahović je, kako stoji u arhivskim izvorima, radio kao namjesni učitelj, a službu privremenog učitelja, obnašao je u osnovnoj školi u Peterancu (14. siječnja – 14. svibnja 1924.), Donjoj Petrički (28. svibnja 1924. – 15. svibnja 1925.) i Hampovici (15. svibnja 1925. – 1. rujna 1926.).⁸ Treba reći da je na mjestu učitelja u Hampovici Vlahović naslijedio svojeg sumještanina Tomu Cvetkovića koji je nastavio učiteljsku službu u rodnom Šemovcima.⁹

Stalni je učitelj u Hampovici Martin Vlahović postao 1. rujna 1926. godine. Tu se 20. travnja 1930. oženio Ivkom Pandur s kojom je imao troje djece – kćeri Nevenku (umrla u dobi od četiri mjeseca 1931.) i Nevenku Mariju (rođ. 27. ožujka 1934.) te sina Borislava Martina (rođ. 11. studenog 1938.).¹⁰

Iz statističkih podataka za školsku godinu 1939./1940., koje je kao upravitelj škole u Hampovici potpisao Martin Vlahović, može se saznati da je Hampovica imala 1000 stanovnika, i seoski vodovod, a u mjestu je djelovao i ogranak Seljačke sloge. Škola je, prema podacima iz tog dokumenta, bila osnovana 1889., a sama zgrada sagrađena je 1892. godine. Školska zgrada je imala jednu učionicu (oko 307,9 m³) i učiteljski stan. Pored toga pripadao joj je vrt (350 m²) i rasadnik (450 m²). Školu je pohađalo 59 učenika (29 muških i 30 ženskih), nastava se odvijala redovito, ali četvrtkom nije bilo nastave. Analfabela od dvanaeste godine nadalje bilo je ukupno 5 (2 muška i 3 ženske).¹¹ Učitelj Martin Vlahović bio je zaslužan za osnivanje Dobrovoljnog vatrogasnog društva Hampovica 1930. godine. On je bio i prvi predsjednik Društva, a u

3 *Nastavni vjesnik: časopis za srednje škole*, Zagreb: Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, 1893.–1943.

4 *Anali za povijest odgoja = Annals for the history of education* (glavna urednica Štefka Batinić), Zagreb: Hrvatski školski muzej, Hrvatska akademija odgojnih znanosti, 1992.

5 *Povijest u nastavi*, (glavna i odgovorna urednica Ida Ograjšek Gorenjak), Zagreb: Društvo za hrvatsku povjesnicu, 2003.

6 Prema mojim spoznajama tek nekoliko fotografija i podataka o djelovanju učitelja M. Vlahovića u školi u Hampovici donio je jedino Dražen Podravec u svojem djelu o povijesti virovškoga školstva. Usp. Dražen PODRAVEC, *Povijest virovškoga školstva*, Virje, 1999., str. 221–222. Na stranicama drugih meni dostupnih stručnih i znanstvenih publikacija nisam nigdje naišao na spomen o Vlahovićevu životu i radu. Također, arhivskih izvora nema puno, i pružaju tek osnovne životopisne podatke. Zato je detaljnije razmatranje i valorizacija Vlahovićeva djelovanja u komparativnoj analizi s drugim učiteljima u manjim sredinama tema za neka nova istraživanja.

7 Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond: 890. Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine (dalje: HDA), red. br. 20788, br. kutije 420.

8 HDA, red. br. 20788, br. kutije 420. Treba upozoriti da postoji stanovit nesklad kod datuma službovanja koji su navedeni u Službeničkom listu i u drugim dokumentima.

9 O službovanju šemovečkog učitelja Tome Cvetkovića usp. HDA, red. br. 2716, br. kutije 54.

10 HDA, red. br. 20788, br. kutije 420.

11 Hrvatski školski muzej u Zagrebu (dalje: HŠM), Dokumentacija o školama – Hampovica, Anketni upitnik za šk. g. 1939./1940. Treba ovdje samo kratko napomenuti da se podatci o osnutku i izgradnji škole u Hampovici u djelu D. Podravca ponešto razlikuju od onih iznesenih u ovom dokumentu. Naime, prema njegovoj tvrdnji škola u Hampovici je počela s radom 13. siječnja 1890. u zgradi za koju se ne može točno utvrditi gdje se nalazila. No, nova školska zgrada je prema nekim podacima dovršena 1897. godine. O tome usp. D. PODRAVEC, *n. dj.*, str. 219.

Sl. 1 Martin Vlahović (sjedi kao treći s lijeva u građanskom odijelu) i članovi Dobrovoljnog vatrogasnog društva Hampovica (fotografija iz privatnog arhiva gospođe Mirjane Čavić Tkalec)

Fig. 1 Martin Vlahović (sitting, third from the left, in a suit) and the members of the Hampovica Volunteer Fire Department (photograph from the private archive of Mirjana Čavić Tkalec)

vrijeme svojega života i rada u Hampovici bio je, kako se može vidjeti iz službenih dokumenata o njegovu radu, organizator raznih kulturnih, prosvjetnih i zabavnih aktivnosti (Sl. 1).¹² Okupljao je, prema tvrdnjama mještana, oko sebe mladež, osnovao je glumačku grupu, te je širio kulturu mira i nenasilja u svakodnevnoj komunikaciji. Također, kao vješt crtač pokazivao je sklonost likovnom izričaju.¹³

U Hampovici su, zbog trošnosti, 1930. godine bile obnovljene škola, učiteljski stan te pripadajuće gospodarske zgrade, a već 1932. je uslijed nevremena praćenog tučom oštećena je jedna trećina crijepa, pa je opet trebalo pri-
onuti obnovi krovišta.¹⁴ Na mjestu učitelja u Hampovici

Martin Vlahović je bio od 1925. godine do ljetnih mjeseci 1940. godine.¹⁵

U mjestu Plavnice kod Bjelovara Martin Vlahović je počeo obavljati službu učitelja 22. kolovoza 1940., a već 9. prosinca iste godine bio je postavljen za upravitelja škole. Prema službenim izvješćima godišnje ocjene njegova službovanja kretale su se u rasponu od dobar do odličan, a ponajviše je bilo ocjena odličan.¹⁶ Detaljnije podatke o njegovom djelovanju na prosvjetnom planu u monarhističkoj Jugoslaviji nisam pronašao.

Početak Drugog svjetskog rata na hrvatskom prostoru je Martin Vlahović dočekao kao učitelj u mjestu Nove Plavnice kod Bjelovara.¹⁷ O njegovom radu i položaju u

12 HŠM, Dokumentacija o školama – Hampovica, Anketni upitnik iz 1959. godine.

13 Gospođa Mirjana Čavić Tkalec, koja je poznavala Martina Vlahovića i članove njegove obitelji, potvrdila mi je u razgovoru vođenom u njezinome domu u Hampovici 1. svibnja 2016. godine ove podatke. Stoga, u ovoj prigodi gospođi Čavić Tkalec, s kojom su me povezali Vladimir i Zlata Kopas, od srca zahvaljujem na pomoći i suradnji.

14 D. PODRAVEC, *n. dj.*, str. 221–222.

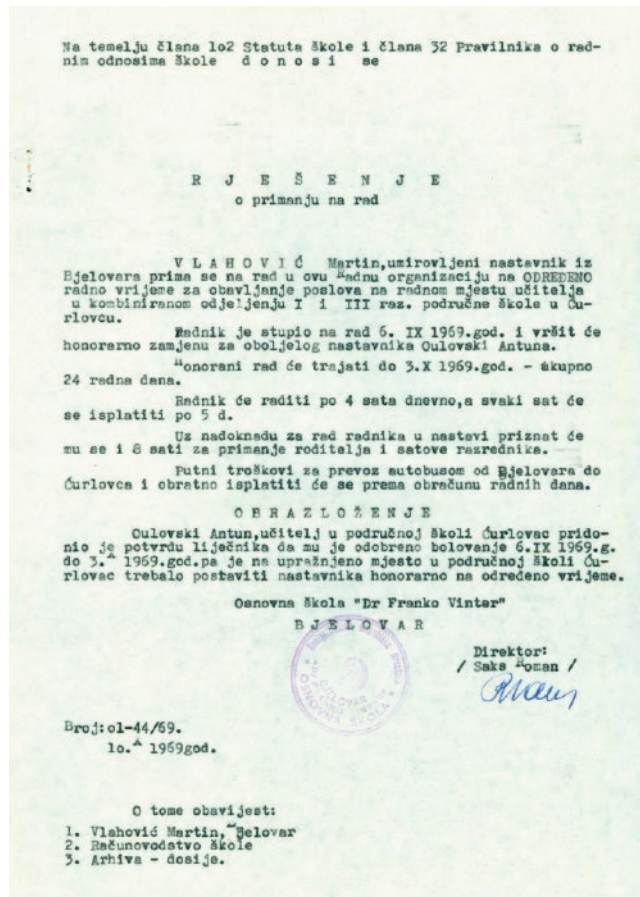
15 HDA, red. br. 20788, br. kutije 420. Potvrdu da je M. Vlahović 30-ih godina 20. stoljeća bio učitelj u Hampovici („Savska banovina, srez đurđevački“) donosi i prosvjetni šematizam. Usp. *Prosvjetni šematizam Kraljevine Jugoslavije*, Zagreb, 1932., str. 757.

16 HDA, red. br. 20788, br. kutije 420.

17 *Učiteljski koledar za učitelje Banovine Hrvatske: 1941. godine* (ur. Ljubo Brgić), Zagreb, (1941.), str. 31.

turbulentnom ratnom i poratnom vremenu nisam uspio pronaći gotovo nikakve podatke. Po svemu sudeći, u Novim Plavnicama je radio do umirovljenja koje se zbilo negdje otprilike krajem 50-ih, odnosno najkasnije početkom 60-ih godina 20. stoljeća. Nakon toga preselio se u kuću koju je izgradio u Bjelovaru, gdje je i umro 1986. godine. U mirovini se na širem bjelovarskom području aktivno bavio pčelarstvom.¹⁸ Također, u svojim je umirovljeničkim danima Vlahović bio, kako se može vidjeti iz dijela sačuvanih dokumenata, u nekoliko navrata angažiran da honorarno zamijeni oboljele nastavnike u područnoj školi u Čurlovcu koja je djelovala u okviru Osnovne škole „Dr Franko Vinter” Bjelovar. Tako je Martin Vlahović 17. travnja 1969. godine „na radnom mjestu učitelja u kombiniranom odjeljenju (II. i III.) u područnoj školi u Čurlovcu” nastupio kao zamjena za oboljelog nastavnika Jakova Kureviju.¹⁹ Također, Vlahović je od 6. rujna do 3. listopada 1969. godine bio „na radnom mjestu učitelja u kombiniranom odjeljenju I. i III. raz. područne škole u Čurlovcu” kao honorarna zamjena za oboljelog nastavnika Antuna Oulovskog (Sl. 2).²⁰

Martin Vlahović je prema tvrdnjama njegove rođakinje, koja ga je za života posjećivala, napisao povijest rodnih Šemovaca. Rukopis je otprilike bio opsega jedne bilježnice. Navodno je sadržavao opis nastanka sela, kao i nacrt lokacije prvotnog naselja na brežuljku u šumi, ali nikad nije bio objavljen. Danas nije poznato gdje je rukopis završio nakon Vlahovićeve smrti.²¹

Sl. 2 Rješenje iz 1969. godine o primanju na rad Martina Vlahovića (preslika iz Državnog arhiva u Bjelovaru)

Fig. 2 Decision on entry into service of Martin Vlahović from 1969 (photocopy from the Bjelovar Archive)

- 18 Budući da preciznih saznanja o Vlahovićevu životu i djelovanju od 1941. godine pa do njegove smrti nemam, onda ovdje iznesene podatke zasnivam na usmenom iskazu gospođe M. Čavić Tkalec, te mojih roditelja, Mirka i Ivke Zvonar. Iz Spomenice škole Nove Plavnice zasigurno bi se moglo saznati ponešto o Vlahovićevoj učiteljskoj službi od početka Drugog svjetskog rata pa sve do njegovoga umirovljenja. Prema tvrdnjama kolege Senada Ađulovića iz Državnog arhiva u Bjelovaru taj dokument mjesna škola nije dostavila u arhiv. To znači da bi se Spomenica trebala nalaziti u školi. Treba ovdje istaknuti da unatoč raznim nastojanjima da dobijem na uvid Spomenicu škole Nove Plavnice, koja danas spada pod nadležnost I. osnovne škole Bjelovar, nisam u tome uspio.
- 19 Državni arhiv u Bjelovaru, HR DABJ 323 I. osnovna škola Bjelovar, kutija 88. (dalje: DAB), Rješenje o primanju na rad Martina Vlahovića, br. 01-14/69 od 6. VI. 1969. Na podacima o Vlahovićevu djelovanju u Čurlovcu zahvaljujem kolegi Senadu Ađuloviću iz Državnog arhiva u Bjelovaru.
- 20 DAB, Rješenje o primanju na rad Martina Vlahovića, br. 01-44/69 od 10. X. 1969.
- 21 Na ovom podatku zahvaljujem Vladimiru i Zlati Kopas iz Šemovaca, koji su poznavali Vlahovićevu rođakinju Maricu Vlahović. Za detaljnije podatke o Šemovcima, Vlahovićevu rodnom mjestu, usp. Ivica ZVONAR, Šemovci: prilozi za povijest mjesta, Šemovci, 2007.

Zaključak

Autor je u radu na temelju trenutno malobrojnih raspoloživih izvora i sekundarne literature fragmentarno prikazao život i rad učitelja Martina Vlahovića. Njegovo je djelovanje danas malo poznato izvan sredine u kojoj je živio, a sačuvani su izvori prilično šturi i teško dostupni. Samo je D. Podravec u svojoj knjizi o povijesti virovškoga školstva kratko spomenuo Vlahovićev učiteljski rad u Hampovici. Također, i sam Vlahović nije o sebi i svojim aktivnostima ostavio nikakav dostupan pisani trag. Tek ponešto mogao sam napisati o njegovim školskim i izvanškolskim aktivnostima. Podatci o njegovoj političkoj orijentaciji i materijalnom položaju, zdravstvenom stanju i djelovanju u razdoblju Prvoga i Drugoga svjetskoga rata te poratnom vremenu, osobnom (ne)zadovoljstvu poslom koji je obavljao i sredinom u kojoj je boravio nisu mi bili dostupni, pa o tome nisam mogao ništa napisati. No, iz skromnih je izvora jasno da se vrijednost Vlahovićeva rada ogledala prvenstveno u odgoju i obrazovanju učenika u počecima njihovoga školovanja. Pored toga, nastojao je, što se jasno vidi iz

arhivskih dokumenata i svjedočanstava onih koji su ga poznavali, svojim kulturnim i širim društvenim djelovanjem pozitivno utjecati na život sredine u kojoj je boravio. Zoran je primjer toga njegov rad u Hampovici. Već takvim angažmanom zavrijedio je ovaj prilog koji možemo smatrati kratkom životopisnom crticom o jednom marljivom i široj javnosti malo poznatom učitelju, koji je djelovao u raznim mjestima na podravskom i bilogorskom prostoru u razdoblju od sredine 20-ih do 60-ih godina 20. stoljeća. U širem je kontekstu ovaj članak svojevrsno mikroistraživanje, i ide u određenoj mjeri u prilog jednoj općoj tvrdnji prisutnoj na stranicama raznih znanstvenih i stručnih publikacija, koje pokazuje da su često puta baš učitelji bili važni za razvoj prosvjetnog te kulturnog i društvenog života pojedine manje sredine.

Summary

A Contribution to the Biography of Teacher Martin Vlahović

Keywords: Martin Vlahović, teacher, teaching, 20th century

The author fragmentarily described the life and work of teacher Martin Vlahović (Šemovci, 1903 – Bjelovar, 1986), who plied his trade in different places in the area of Northern Croatia from the middle of the 1920s until the 1960s, on the basis of the currently available and rather inadequate sources and literature. Today his work is largely unknown outside of the environment where he worked, while preserved sources are scarce and difficult to obtain. Vlahović worked as a teacher with pupils starting their education for a very long time in different places of the wider Podravina and Bilogora areas (e.g. Većeslavac, Vrtlinska, Peteranec, Donja Petrička, Hampovica, Nove Plavnice, Čurlovac). He tried to positively influence life in places where he resided in different ways. For example, he was responsible for the establishment of a volunteer fire department in Hampovica and he also organized different cultural, educational and entertainment activities while he lived and worked there. In that sense, this paper is a microstudy of a kind that to some extent shows that it was teachers who were often times important for the development of the educational, as well as cultural and social life of smaller places.